

Reflecties op veldwerk

Casestudy: Campingwonen in Boortmeerbeek

Els Vervloesem & Barbara Van Dyck

Deze tekst is verschenen als Vervloesem, E. & Van Dyck, B. (2013). Reflecties op veldwerk. Casestudy: Campingwonen in Boortmeerbeek. In Segers R., Van den Broeck P., Khan A., Moulaert F., Schreurs J., De Meulder B., Miciukiewicz K., Vigar G., Madanipour A. (Eds.), *Handboek ruimtelijke kwaliteit. Een transdisciplinaire benadering*. Brussels: Academic & Scientific Publishers (ASP), 18-33.

1. Context

Samenlevingsopbouw Vlaams-Brabant (RISO), de Provincie Vlaams-Brabant (de Provincie) en vele campingbewoners zijn het er over eens dat *“wonen op een camping zijn waarde heeft”*. Ze stellen vast dat de kampeerterreinen voor heel wat mensen in armoede een gat invult op de huisvestingsmarkt en dat het om die reden moet behouden blijven.

Eind jaren 1990 besloot de Vlaamse regering om de kampeerterreinen via een uitdoofbeleid te herbestemmen. Campingwonen zou worden verboden, het zou letterlijk van de kaart geveegd worden. Omdat duizenden gezinnen op straat dreigden te belanden, sloegen Riso en de Provincie de handen in elkaar. Sinds 2000 werken ze samen aan de wettelijke verankering van wonen op kampeerterreinen om de woonvorm te beschermen, zonder hiermee te willen suggereren dat campingwonen een alternatief zou kunnen bieden voor het tekort aan sociale huisvesting.

Regularisering van de kampeerterreinen voor ‘kleinschalig buitenwonen’ werd gezien als de enige manier om toch enige vorm van rechtszekerheid te bieden aan de bewoners van campings. Tegelijkertijd wilde men speculatie van private investeerders op zoek naar goedkope bouwgrond voor de ontwikkeling van ‘betaalbare’ woningen tegengaan. *Regelgeving* van de speciale zones voor ‘kleinschalig buitenwonen’ via ruimtelijke uitvoeringsplannen zou dit moeten vermijden. Pilotprojecten in de omgeving van Zemst creëerden ruimtes voor experimentele woonprojecten¹ en sociaal beheer van campings.²

In het kader van de opkomende regularisering van het campingwonen, waarschuwde Henk Meert, sociaal geograaf, al in 2000 voor de creatie van ‘witte producten’ op de Vlaamse woningmarkt. ‘Witte producten’ stond voor goedkope, inferieure, substandaard woningen. Zijn uitspraak was dan ook bedoeld als een sneer naar het falende sociaal huisvestingsbeleid. Door voor sommige groepen in de samenleving de normen te verlagen wordt hen het recht op een voldoende ruime en gezonde woning definitief ontnomen. Dat

---

¹ Voor meer informatie, zie: Tratsaert, K. (2012). *Solarium Zemst: sociaal wonen op campingleest geschied*.

² Voor een overzicht van het werk van RISO rond campingwonen, zie: Donné, A., De Mesmaeker, K., Masquillier, D. (2012). *Campingwonen: zo veel meer dan een marginaal verschijnsel. Van het illegale permanent wonen op toeristische campings naar erkende terreinen voor sociaal buitenwonen met sociaal beheer: hoe opbouwwerk het verschil maakt*. Leuven: RISO Vlaams-Brabant, http://www.samenlevingsopbouw.be/site/images/PDF/publicatie_campingwonen2012_Riso.pdf.

was alleszins de grote zorg van Henk Meert, en die zorg blijkt anno 2013, nog steeds terecht.

De goede bedoelingen, gedrevenheid en het aanstekelijke enthousiasme van ruimtelijke planners, opbouwwerkers en enkele politici ten spijt, lijkt het erop dat: (I) lokale besturen en verkozenen geregulariseerde campings trachten in te zetten om het tekort aan sociale woningen op een problematische manier te compenseren; (II) de woonzekerheid voor campingbewoners niet vergroot; (III) regularisering sociale verdringing op de campings niet tegengaat; (IV) regulariseren van campingwonen een defensieve en statische visie ten aanzien van gemarginaliseerde woonvormen in stand houdt. Politici en beleidsmakers zien campingwonen nog steeds in belangrijke mate als ‘een probleem’ dat moet worden ‘opgelost’. Enkel de manier om het probleem op te lossen is veranderd: in het verleden werd ingezet op sanering, vandaag op regulering. Dit stelt ons – beleidsmaker, onderzoeker, campingbewoner, campingeigenaar, politicus, opbouwwerker – opnieuw voor de vraag: *hoe kunnen we rekening houden met deze vroege waarschuwingen en er allemaal samen voor instaan dat de functies en waarden van het campingwonen behouden blijven?*

2. Methode

Op verkenning

Aan de hand van fragmenten uit onze logboeken volgt hierna een korte reconstructie van het onderzoekstraject, ontstaan uit onze ontmoetingen als SPINDUS-onderzoekers met opbouwwerkers, campingbewoners, een fotografe, beleidsmakers, lokale politici, collega-onderzoekers, buurtbewoners, campingeigenaars, campingbeheerders, de wijkagent, en anderen. Dit traject ging van start nadat de vzw Habito in overleg met RISO, de Provincie en het lokaal bestuur een camping in Boortmeerbeek had aangekocht, zich afvroeg: “*wat nu?*” en daarbij ook openstond voor reflectie vanuit de SPINDUS-onderzoeksgroep.

Onze eerste echte confrontatie met de vraag “*wat nu?*” had plaats tijdens een infovergadering, waarbij RE-ST-architecten en kunstenaar Karl Philips, samen met de campingeigenaar-beheerder (vzw Habito i.s.m. RISO) het nieuwe inrichtingsplan voor de recent aangekochte camping Floreal voorstelden aan enkele campingbewoners.

Uitgangspunt van het plantraject was het betrekken van de campingbewoners bij het uitdenken van de toekomst voor de camping: een zaak die vele Floreal-bewoners aanbelangt en bezighoudt. Toch bleek dat het ontwerpteam en de vzw Habito / RISO er niet in geslaagd waren om de kennis van de bewoners ook echt mee te nemen. Het inrichtingsplan en later ook het daarbij horende investeringsplan werden bijgevolg sterk gestuurd vanuit de kennis van de architecten en de opbouwwerkers. Het leidde tot frustratie van één van de betrokken architecten:

“Ik woon niet op een camping, ik heb hun kennis nodig... Jammer dat ze [de bewoners] dat niet beseffen.”

(Architect, bewonersvergadering 17.12.2012)

Geprikkeld door de afwezigheid van bewoners op de bewonersvergadering en aangestoken door de gedrevenheid van enkele betrokkenen gaan we aan de slag. We

nemen beleidsdocumenten door, ontmoeten beleidsmakers, opbouwwerkers, architecten en onderzoekers en denken actiegericht na. Kunnen we activiteiten organiseren die specifiek gericht zijn op het uitwisselen van kennis tussen de verschillende betrokkenen en die kunnen dienen als input voor het inrichtingsplan?

Herdefiniëring van de relaties tussen onderzoekers en opbouwwerkers

Verdieping in de kwestie en prille inzichten in het ontwerp- en participatieproject maken ons voorzichtiger. De veralgemening van de '*bewonerswensen*' in het inrichtingsplan en het suggestieve karakter van de participatie-oefening (de opbouwwerker en architecten bepalen de noden van de bewoners) wekken onze interesse. Waarom, en ondanks de uitdrukkelijke doelstelling, is het moeilijk om een participatieve ontwerpbenadering op te zetten?

We vinden weinig sporen terug van een gezamenlijk traject. Het participatie-traject beperkt zich in grote mate tot het geven van informatie en het verzamelen van input voor de uitwerking van een lopend 'top-down' project. Bij het formuleren en het uitwerken van beleidsagenda's en ontwerp opdrachten wordt sterk vertrokken vanuit de inzichten van diegenen die meer slagkracht hebben binnen het project (beleidsmakers, beheerders, ontwerpers). De eerste resultaten zijn sterk gericht op hun agendas, prioriteiten en perspectieven. Zonder dat we ons hier aanvankelijk van bewust zijn, geven hun inzichten ook in belangrijke mate vorm aan onze onderzoeks- en denkkaders. Door de relatie en sympathie die we voor het project opbouwden, lijken we initieel zelf moeite te hebben om een open, bevragend en kritisch perspectief te behouden.

Initieel wilden we ons verdiepen in vragen over ruimtelijk verankerd sociaal campingbeheer, dit evolueert langzaam naar het wonen op campings als onderdeel van een complex huisvestingsvraagstuk.

De (meer)waarde van kwalitatief, sociaal-ruimtelijk onderzoek

Uit gesprekken en het doornemen van beleidsdocumenten blijkt dat de huidige beleidsmakers het vraagstuk rond campingwonen, mede door de gekozen beleidsinstrumenten, hoofdzakelijk definiëren in kwantitatieve termen (aantal campingbewoners, woonoppervlakte, betaalbaarheid,...). Door de focus op sociaal beheer, regularisering en regelgeving via ruimtelijke uitvoeringsplannen verdwijnen de stemmen van de campingbewoners en campinguitbaters langzamerhand weer uit het blikveld. Nochtans lagen bewonersbelangen mee aan de basis van de Vlaams-Brabantse pilootprojecten.

We zoeken naar manieren om het gebruikersperspectief opnieuw centraler te krijgen in het benaderen van wonen op campings. Via ruimtelijke en etnografische onderzoeksbenaderingen, willen we de ervaring, het gebruik en de betekenis van de ruimte centraal zetten. Door veel tijd door te brengen op de campings, relaties op te bouwen met bewoners en beheerders, samen dingen te doen, te kijken en veel gesprekken aan te gaan, stellen we geleidelijk aan vast dat gebruikservaringen de bovenhand krijgen in onze observaties en ons denken over ruimtelijke kwaliteit richting geven. Uit dat proces willen we leren om methodes voor ruimtelijk onderzoek en praktijk te beschrijven die gebruikservaringen confronteren met andere expert-views. We nemen enkele maanden de tijd om vertrouwd te worden met ruimtegebruik op de campings rond Hofstade. Een

wijkagent die verschillende jaren op de campings kwam, houdt ons alert en maakt ons attent op het tijdelijke en daardoor fragmentarische karakter van onze observaties:

"Je zal nooit echt kunnen begrijpen wat hier allemaal speelt"
(Wijkagent Boortmeerbeek, 21.08.2012)

3. Samenwerking in het veld

Tijdens ons verblijf op de campings zijn we meestal met twee onderzoekers. Ook een groot deel van de interviews en gesprekken doen we samen, en minstens evenveel tijd spenderen we aan gedeelde reflectie over wat we zagen of hoorden. We werken beiden met een andere onderzoeksbil.

Sociale ogen vergroten de schaal

Als onderzoeker in het domein van sociale innovatie ben je getraind in het opsporen van praktijken die vormen van sociale verdringing of economische uitsluiting bekampen. Typisch voor die benadering is het verbinden van praktijken en ruimtes van *empowerment* met processen en ruimten van marginalisering. Het helpt om het hedendaags campingwonen te begrijpen als onderdeel van de huisvestingscrisis en processen van sociale verdringing die plaatsvinden in Brussel en de Brusselse Rand. In dit geval is er bijvoorbeeld een duidelijk verband tussen de 50.000 Brusselse gezinnen op de wachtlijsten voor een sociale woning, de hoge huur- en koopprijzen voor woningen in Brussel en de Brusselse rand, en de honderden campings met permanente bewoning verspreid over Vlaanderen en Wallonië. Ook een bijzondere gevoeligheid voor organisatievormen is een logisch gevolg van het kijken vanuit een sociaal transformatie perspectief.

"In de kantine brandt het houtvuur, er staan groenten op de tafel, er zitten twee dames aan de toog. Ik bestel een thee en informeer naar de groenten op de tafel. Komen die van een landbouwer uit de streek of een verkoper? Dat wordt niet helemaal duidelijk, in elk geval komt hij er al jaren. Hij komt twee of drie keer per week en brengt mee wat hij beschikbaar heeft en waarvan hij weet dat het in de smaak valt op de camping. Je moet niet op voorhand bestellen. Je betaalt bij de uitbaters, zij rekenen af met de groentenboer en wat niet verkocht is geraakt, neemt hij gewoon terug mee de volgende keer. Je kan ook bestellen. Nu hebben de uitbaters bijvoorbeeld gevraagd om extra veel ajuinen mee te brengen, om ajuinensoep te maken."
(Logboek Barbara, 17.10.2012)

Oog voor het lezen van ruimtegebruiken

Als stedenbouwkundige leer je oog te hebben voor aanwijzingen die toelaten ruimtegebruik te lezen. Waar staat de bel? Waar spelen de kinderen? Op welke plek ontmoeten burens elkaar? Wat drukt architectuur uit?

"Wanneer je op de aangrenzende camping loopt, zie je plots ook de achterkanten van de chalets waarvan de voorgevels ondertussen vertrouwd zijn geworden. Ook de achtergevels op de camping zijn, net als veel rijwoningen in de stad, gebouwd met (nog) goedkopere materialen, en ook veel 'neutraler', veel minder pogingen tot het uitdrukken van een eigen identiteit."

(Logboek Els, 23.08.2012)

Ruimte wordt gebruikt om in te wonen, te werken, om ons te verplaatsen, om te voorzien in allerlei dagelijkse behoeften en noden. Maar naast het voorzien in basisbehoeftes, bezit ruimte nog een breed gamma aan functies en betekenissen: ze kan bijvoorbeeld ook dienen als investering, als middel om onszelf uit te drukken, of om ons zelf terug te trekken. Ruimte is dan ook een belangrijke factor bij in- en uitsluitingsprocessen. Campingwonen is een manier voor mensen in woonnood om een marge te creëren in het vorm geven aan hun woonst en woonomgeving. Zo is er bijvoorbeeld een zekere flexibiliteit in het aanpassen van je woning, het gebruik van de ruimte, en een vaag onderscheid tussen publieke en private ruimte:

"De manier waarop het buitenterras van de chalet is aangelegd (en afgesloten), toont hoe de semi-publieke campingstraat mee deel uitmaakt van de woning. Vanop het eigen perceel is geen toegang mogelijk naar hun terras (omwille van afscheidingen voor de hond). Roger en Antoinette stappen dus uit hun voordeur, trapjes naar beneden, voorbij het hondenhok, naar het hekje op de straat, over de straat, volgende hekje weer terug naar binnen en daar staan, naast de auto, op een in hout aangelegd buitenterras een grote, blauwe plastieken tafel, vier bijpassende stoelen en een parasol. Ook de boodschappen worden op deze manier binnen gedragen."

(Logboek Els, 03.09.2012)

Een lens die focust en de blik verplaatst

Er bestaan van die momenten waarop iets waarmee je vertrouwd bent, een vraag die je bezig houdt, net een klein beetje anders wordt voorgesteld. Het brengt een moment van aarzeling teweeg. Je gaat verder, maar het heeft je geraakt, zonder op dat moment te weten dat het je denken en doen zal tekenen. Tijdens de ontmoetingen en uitwisselingen tussen ons, onderzoekers en de fotograaf, Marie-Françoise Plissart zijn er verschillende van dergelijke momenten geweest. Objecten en het visuele krijgen meer betekenis, andere associaties worden gemaakt.

"Ook onderweg zien we (weliswaar uitvergroete) versies van het fenomeen dat Marie-Françoise wil tonen met haar foto's op de camping: de hang of drang van mensen naar het 'ultieme' huis en hoe zich dat op allerlei manieren (de ene al handiger dan de andere) vertaalt in de vormgeving. [...] Marie-Françoise maakt nog twee foto's, die me achteraf doen denken aan waar ze het in onze eerste conversatie in Brussel over had: 'le rêve de légèreté'. Een foto van een trekhaak van een caravan die bekleed is in plastic, als was het een driehoekig tafeltje, met verschillende postuurtjes op uitgesteld. (mobiel versus vast). En een foto van een chalet in wording: een nieuwbouw in houtskelet die bekleed is met goedkope, lichte materialen, zoals OSB platen. Dit doet me denken aan hoe vandaag ook (dure) passiefwoningen worden gebouwd, maar het is er een light- of DIY versie van. Hier amper of geen fundering. Letterlijke lichtheid. De chalet is niet verankerd in de grond."

(Logboek Els, 23.08.2012)

4. Over zien en (willen) gezien worden

"Het leven is goed hier. Ik woon hier graag omdat het rustig is. En het is veiliger dan in de stad, je hoeft je deur hier niet op slot te doen."

"Ik voel me hier goed. Ik heb problemen met mijn gezondheid, en de gezonde lucht doet me goed."

(Interviewfragmenten, Camping Floreal, 03.08.2012)

Opvallend in deze interviewfragmenten die we verzamelden tijdens onze eerste bezoeken aan de campings, is de sterke nadruk op de positieve kant van het campingleven. De bewoners zenden een duidelijk signaal naar buitenstaanders: er is geen probleem hier, wij hebben geen tussenkomst nodig. Maar je kan deze uitspraken ook lezen als een facade, op dezelfde manier als ook elk huis een facade heeft. Facades vertellen je vaak ook iets over wat erachter zit. Of over wat ze willen verbergen. Daarnaast kunnen facades ook dienen als middel om te onderhandelen tussen binnen en buiten. Deze eerste reacties vertellen veel over de indrukken die de campingbewoners ons geven, of willen geven. Wat we zien, wat we zeggen, hoe we ons gedragen en welke ruimtelijke strategieën we gebruiken, hangt veel af van positie en relatie: binnen of buiten, binnen- of buitenstaander. Ruimtelijk etnografisch onderzoek gaat in belangrijke mate over pogingen om deze grenzen te overbruggen, en de manieren om dit te doen. Zelfs al blijft er altijd een spanning bestaan tussen de zelf-gecreëerde beelden van plekken en mensen die bestudeerd worden en de interpretatie van de onderzoeker. Omwille van die reden is het belangrijk om de vraag, hoe de campingbewoners zich aan ons representeren (in woorden, zowel als via ruimtegebruik), ook terug te kaatsen: hoe kunnen wij, als onderzoekers, op onze beurt het campingwonen tonen aan de buitenwereld? En hoe dringen we als onderzoekers letterlijk intieme ruimtes binnen, door onze aanwezigheid en door de gesprekken die we voeren?

De ongelijkheid van de relaties tussen onderzoekers en campingbewoners is onvermijdelijk.

"Marie-Helene met wie ik een afspraak heb is niet thuis. Van Maria verneem ik dat ze waarschijnlijk naar de begrafenis van Leonie's nicht is. Dat lijkt me wel logisch. Ook al is er iets dat niet helemaal klopt aan het verhaal. Het is een beetje een raadsel wat de dingen heeft doen kantelen. Verschillende mensen zijn afstandelijker deze week. [...] We vangen op dat we onze neus in andermans zaken steken. En ze hebben gelijk natuurlijk."

(Logboek Barbara, 16.08.2012)

Het onderzoeksverblijf is een continue spanning tussen geven en nemen, voorzichtigheid en spontaniteit, kijken, luisteren en doen.

"Ook met Josephe heeft het gesprek een gevoel van uitwisseling. Zoals vaak gaat het over Brussel. Ik leg uit waar ik woon. Als voormalig taxi chauffeur weet Josephe perfect waar me te situeren. [...] Er waren ook vaste klanten. [...] De parallel met onze beroepsethiek is snel gelegd: 'Als taxi-chauffeur hoor je vanalles, maar je houdt dit voor jezelf'."

(Logboek Barbara, 18.08.2012)

Het verblijf creëert ook verwachtingen.

Mijnheer Larmonica wil graag zijn chalet verkopen en heeft daarover een conflict met de campingeigenaar. De man hoopt dat we hem kunnen helpen om zichtbaarheid te geven aan de situatie waarin hij zich bevindt:

"Ik dacht dat je misschien een journalist was, waaraan ik mijn verhaal kwijt kon zodat het in de kranten kwam. [...] Misschien dat ik ook naar de volgende bewonersvergadering zou kunnen komen."

(Mijnheer Larmonica, 07.08.2012)

5. Voorbij gestandaardiseerde opvattingen over ruimtelijke kwaliteit

"Ici, ce n'est pas comme ailleurs, c'est un endroit fermé."

(Marcel, camping Floreal, 23.08.2012)

Een camping is geen stads- of dorpswijk. Het heeft dan ook weinig zin om er dezelfde opvattingen over ruimtelijke kwaliteit op te willen projecteren. De specifieke ruimtelijke condities van een camping, maakt dat het (samen-)wonen en leven er volgens eigen geschreven en ongeschreven regels en gewoontes plaatsvindt. Ondanks de beperkte oppervlaktes en de weinig intieme ruimtes, lijkt er een -weliswaar fragiel- evenwicht te bestaan tussen delen en eigenheid, tussen gemeenschappelijkheid en individuele vrijheid, reciprociteit en onafhankelijkheid.

Over campingwonen wordt meestal gesproken en gedacht in de mate waarin het afwijkt van de standaard. Hierdoor wordt het campingwonen systematisch gereduceerd tot een marginale of minderwaardige woonvorm. Wanneer dit gebeurt uit zorg om verandering te brengen in moeilijke of precare levensomstandigheden, valt dit te begrijpen. Denk aan Henk Meert's uitspraak over de creatie van witte (substandaard) producten, waarbij het voor alle duidelijkheid niet ging over het campingwonen zelf, maar over de omvorming naar sociale huisvesting. Maar veel vaker wordt de marginalisering van het campingwonen ingezet om de legitimiteit van deze woonvorm te ondermijnen. En dat is wel problematisch. Veeleer dan de residentiële campings te beschouwen als een 'probleem' dat moet worden 'opgelost', is het relevanter om de campings te zien als spiegel voor tekorten in de formele (publieke en private) huisvestingsmarkt. Dit gaat veel verder dan een louter kwantitatieve discussie.

Bij de verdere uitwerking van dit onderzoek over campingwonen,³ argumenteren we dat de ontkenning, marginalisering en criminalisering van de ruimtelijke waarden en kwaliteiten die gecreëerd worden in *schemerplekken* zoals campings, kunnen bijdragen tot (het verder versterken van) de uitsluiting van de mensen die hier wonen, en die in de meeste gevallen ook afhankelijk zijn van dit soort omgevingen. De hierboven beschreven onderzoeksmethode laat ons toe om zichtbaar te maken welke sociale en culturele betekenissen ruimtegebruikers toekennen aan hun woonomgeving. Meer specifiek, identificeren en ontleden we drie types 'ruimtegebruiken': (I) ruimte als façade of display (II) ruimte als hulpbron en (III) ruimte als vrijplaats, die door campingbewoners actief worden ingezet om respectievelijk hun maatschappelijke positie te tonen, op te eisen en te onderhandelen. Daarnaast worden op de camping uiteenlopende manieren ontwikkeld om ruimte in te zetten als hulpbron (inkomsten, werkgelegenheid, sociaal vangnet, enz.), en

---

³ Vervloesem, E., Van Dyck, B. (2013). *Unmasking the Suburban Dream. A Social-Cultural reading of the Permanently Inhabited Campsites in Brussels' Fringe*. Working paper gepresenteerd op de ISA RC43 Conferentie 'Being at home in the housing market', University of Amsterdam, Centre for Urban Studies, 10-12 juli 2013.

tonen we aan dat er een spanning zit tussen de creatie van ruimtelijke (financiële, zowel als emotionele) waarde en het gebruiksrecht van de ruimte. Tot slot, stellen we vast dat de campings ook een belangrijke rol vervullen als vrijplaats waar gedragscodes losser zijn of kunnen worden uitgedaagd, als plekken die ruimte bieden om te ontsnappen of weerstand bieden aan familiale of ruimere maatschappelijk opgelegde waarden en normen.

Op deze manier maakt deze veldwerk-methode een breed spectrum van ruimtelijke waardes zichtbaar, die weinig gekend en erkend worden door beleidsmakers, planners, ontwerpers en onderzoekers. Het niet kennen of ontkennen van ruimtelijke waardes daarentegen, leidt geregeld tot een *mismatch* tussen beleid en praktijk. Zo hebben bijvoorbeeld de Provinciale Ruimtelijke Uitvoeringsplannen (PRUP's) voor kleinschalig buitenwonen als doel om de rechtszekerheid van campingbewoners te verhogen, terwijl ze in de praktijk een omgekeerd effect teweeg brengen. Door de toegenomen regelgeving kunnen campingbeheerders met moeite nog het hoofd boven water houden en dreigen campingbewoners omwille van overtreding ten aanzien van nieuwe verplichtingen hun woning te verliezen. Een fijnmaziger inzicht in de productie van ruimte en ruimtelijke kwaliteit, waarbij de stemmen, ervaringen en praktijken van de bewoners mee worden opgenomen, kan bijdragen tot een beter begrip. Dat hier nood aan is blijkt uit de moeizame antwoorden die momenteel vanuit het beleid worden geformuleerd.